

Opstellen van een risicolijst van bestrijdingsmiddelen

- Abstract:** Op verzoek van Stichting Natuur & Milieu heeft CLM een methodiek ontwikkeld om bestrijdingsmiddelen op basis van risico's voor mens, milieu en biodiversiteit in te delen in drie klassen (groen, oranje, rood). Aansluitend zijn de in Nederland toegelaten middelen volgens deze methodiek ingedeeld en is een risicolijst opgesteld.
- Auteurs:** Anneloes Visser, Peter Leendertse, Erna van der Wal & Erwin Hoftijser, CLM
- In opdracht van:** Stichting Natuur & Milieu
- Dankwoord:** Dank aan Jaap van Wenum (LTO), Harm Brinks (Delphy), Jacco Vooijs (GroentenFruit Huis) en Maritza van Assen voor hun reacties.
- Publicatienr:** CLM 893 (excl.lijst)

© januari 2016 CLM

CLM Onderzoek en Advies

Postbus:

Postbus 62
4100 AB Culemborg

Bezoekadres:

Gutenbergweg 1
4104 BA Culemborg

T 0345 470 700

F 0345 470 799

www.clm.nl

Inhoud

1 Inleiding	5
2 Werkwijze	6
2.1 Inventariseren en selecteren van type risico's	6
2.2 Inventariseren en beoordelen van bestaande lijsten, systemen en databases	6
2.3 Combineren van lijsten en systemen tot een onafhankelijke, uniforme lijst	6
2.4 Stakeholders bijeenkomsten	7
3 Resultaten	8
3.1 Risico's van bestrijdingsmiddelen	8
3.2 Analyse van de lijsten en databases	9
3.3 Combineren van de lijsten tot een uniforme lijst	11
3.4 De risicolijst van bestrijdingsmiddelen	13
3.5 Reacties van stakeholders	14
4 Conclusies en aanbevelingen	15
4.1 Conclusies	15
4.2 Aanbevelingen	16
Bronnen	17

Samenvatting

Op verzoek van Stichting Natuur & Milieu heeft CLM een methodiek ontwikkeld om bestrijdingsmiddelen op basis van risico's voor mens, milieu en biodiversiteit in te delen in drie klassen (groen, oranje, rood). Aansluitend zijn de in Nederland toegelaten middelen volgens deze methodiek ingedeeld en is een risicolijst opgesteld.

Er bestaat momenteel veel discussie over het zo veilig mogelijk kunnen inzetten van bestrijdingsmiddelen. Stakeholders, van milieubeweging tot supermarkten, hanteren verschillende lijsten en systemen om bestrijdingsmiddelen met een hoog risico te benoemen. Zo worden onder andere de zwarte lijst van Milieudefensie en Natuur & Milieu, bijenlijst van Greenpeace, eisen t.a.v. residuen door retail, en de milieumeetlat voor bestrijdingsmiddelen gebruikt. Dit leidt tot onduidelijkheden bij telers en afnemers.

Natuur & Milieu heeft CLM gevraagd om bestaande, gezaghebbende lijsten, databases en methoden (zoals de milieumeetlat) te analyseren en een uniforme risicolijst van bestrijdingsmiddelen op te stellen. Deze lijst kan door het bedrijfsleven worden gebruikt om bovenwettelijk te kiezen voor middelen met een lager risicoprofiel.

De volgende risico's (die voor de Nederlandse situatie het meest relevant zijn en waar voldoende gezaghebbende, wetenschappelijke informatie over bekend is) zijn onderdeel van de gemaakte analyse:

- risico's voor de mens (WHO Lijst, SZW lijst, EU lijst candidates for substitution).
- risico's voor drinkwatervoorziening (VEWIN lijst¹ en milieumeetlat grondwater²)
- risico's voor waterleven (top 10 bestrijdingsmiddelenatlas³ en milieumeetlat waterleven)
- risico's voor bodemleven (milieumeetlat bodemleven)
- risico's voor nuttige organismen (milieumeetlat bijen en natuurlijke vijanden)

Alle 238 in Nederland toegelaten bestrijdingsmiddelen (werkzame stoffen) zijn geanalyseerd op deze vijf risico's. De risico's zijn onderverdeeld in groen (voor laag of beperkt risico), en oranje en rood (voor verhoogd risico).

Van de 238 bestrijdingsmiddelen (werkzame stoffen) zijn er volgens de gehanteerde systematiek 108 groen, 41 zijn oranje en 89 rood. Dat betekent dat ruim de helft van de toegelaten middelen (55%) een verhoogd risico hebben op een of meerdere criteria. 37% valt in de categorie rood. 28 stoffen (van chloorpyrifos tot teflubenzuron) scoren rood op 2 of meer criteria. Het ligt voor de hand uitfasering en beperking van deze stoffen voorrang te geven.

Het is belangrijk op te merken dat het profiel van stoffen soms kan veranderen door aanvullend onderzoek. Dat betekent dat een stof minder of meer risico kan hebben dan nu verondersteld. Ook stoffen die nu groen zijn kunnen op basis van toename in gebruik of verandering in wetenschappelijke bevindingen of aanpassing van normen weer rood worden. Periodieke update van de lijst (bijvoorbeeld 1x per jaar) op basis van de nieuwste inzichten is nodig om up-to-date te blijven en wetenschappelijke bevindingen te benutten.

De risicolijst kan door bedrijfsleven worden gebruikt om bovenwettelijk te kiezen voor middelen met een lager risicoprofiel. Het kan zijn dat stakeholders extra belang hechten aan een van de

¹ www.vewin.nl/probleemstoffen

² www.milieumeetlat.nl

³ www.bestrijdingsmiddelenatlas.nl

criteria, zoals drinkwatervoorziening of bijen. Een ranking op basis van een van deze criteria kan ook worden opgesteld.

De lijst met stoffen die een verhoogd risico hebben is lang en het is niet realistisch te veronderstellen dat deze allemaal op korte tijd gemist kunnen worden. Wel kan de lijst gebruikt worden om met voorrang middelen met een hoog risicoprofiel uit te faseren en om innovaties (zoals groene middelen) te stimuleren die deze middelen kunnen vervangen. De risicolijst is in deze vorm niet bruikbaar om naar de teler te communiceren. Stakeholders kunnen de lijst gebruiken om aan te geven welke middelen zij willen dat telers beperken of niet meer gebruiken.

Op basis van deze lijst komt Stichting Natuur & Milieu tot de volgende aanbevelingen:

- **Onmiddellijk verbod op toepassen meest schadelijke bestrijdingsmiddelen;**
- **Het door het CTGB sneller toelaten op de markt van biologische bestrijdingsmiddelen;**
- **Uitfaseren van andere schadelijke bestrijdingsmiddelen waarvoor alternatieven beschikbaar zijn of kunnen worden ontwikkeld;**
- **Integraal bevorderen van duurzame teelten;**
- **Zorgvuldig werken van telers waardoor er bijvoorbeeld geen verwaaiing is van bestrijdingsmiddelen tijdens de toepassing;**
- **Verplichte zuivering van het afvalwater in de glastuinbouw (waar al toe is besloten) en strenge handhaving van deze maatregel.**

De lijst met de bestrijdingsmiddelen kan Stichting Natuur & Milieu op verzoek toesturen:

k.gosselink@natuurenmilieu.nl

1

Inleiding

Er bestaat momenteel veel discussie over het zo veilig mogelijk kunnen inzetten van bestrijdingsmiddelen. Stakeholders, van milieubeweging tot supermarkten, hanteren verschillende lijsten en systemen om bestrijdingsmiddelen met een hoog risico te benoemen. Zo worden onder andere de zwarte lijst van Milieudefensie en Natuur & Milieu, bijenlijst van Greenpeace, eisen t.a.v. residuen (MRL's en Arfd) door retail, en de milieumeetlat voor bestrijdingsmiddelen gebruikt. Dit leidt tot onduidelijkheden bij telers en afnemers. De lijsten of systemen betreffen grotendeels middelen die door het Ctgb zijn getoetst en zijn toegelaten in diverse gewassen met specifieke voorschriften. Stakeholders zoals milieubeweging, keurmerken en supermarkten gebruiken de lijsten of systemen om bovenwettelijke eisen te stellen of om in stimuleringsprogramma's de milieubelasting van bestrijdingsmiddelengebruik te verlagen.

Er is vanuit verschillende partijen (landbouwbedrijfsleven, handel, retail en milieubeweging) behoefte aan een heldere, uniforme aanpak. Ook het ministerie van EZ heeft, naar aanleiding van de nota duurzame gewasbescherming en de maatschappelijke onrust rond bestrijdingsmiddelen (ten aanzien van risico's voor bijen, omwonenden, water), aangegeven dat er behoefte is aan het identificeren van risicomiddelen. Bovendien is er –zeker bij telers en het landbouwbedrijfsleven- behoefte aan inzicht in alternatieven voor deze middelen. Op dit moment wordt vanuit de overheid (nog) geen actie ondernomen om tot een breed gedragen lijst van risicomiddelen te komen.

Natuur & Milieu heeft daarom CLM gevraagd om, daarop vooruitlopend, een voorlopige lijst samen te stellen. Door uit te gaan van bestaande, gezaghebbende lijsten, databases en methoden (zoals de milieumeetlat), en van kennis over middelen bij CLM kan -met een beperkte inspanning- inzicht gegeven worden in risicomiddelen. Deze rapportage beschrijft de bevindingen. Doel van deze aanpak is om te komen tot één uniforme lijst met in Nederland toegelaten bestrijdingsmiddelen die een verhoogd risicoprofiel hebben. Deze lijst kan door het bedrijfsleven worden gebruikt om bovenwettelijk te kiezen voor middelen met een lager risicoprofiel.

2

Werkwijze

In dit project zijn de volgende stappen doorlopen:

- 2.1 Inventariseren en selecteren van type risico's
- 2.2 Inventariseren en beoordelen van bestaande lijsten, systemen en databases
- 2.3 Combineren tot één onafhankelijke uniforme lijst
- 2.4 Stakeholdersbijeenkomsten

Deze stappen worden hieronder nader toegelicht:

2.1

Inventariseren en selecteren van type risico's

In deze eerste stap heeft CLM de verschillende type risico's van bestrijdingsmiddelen op een rij gezet, op basis van literatuur, beleidsrelevantie en expertkennis. CLM heeft een overzicht gemaakt van deze risico's en een voorstel opgesteld voor de te hanteren risico's bij het samenstellen van een lijst met bestrijdingsmiddelen met een verhoogd risico.

2.2

Inventariseren en beoordelen van bestaande lijsten, systemen en databases

In deze stap heeft CLM verschillende lijsten, methoden en databases van bestrijdingsmiddelen, die inzicht geven in (potentiele) risico's van bestrijdingsmiddelen op een rij gezet (o.a. POP-list, Dirty dozen, Milieumeetlat, WHO lijst en Candidates for substitution). Aansluitend heeft CLM geanalyseerd welke risico's per lijst, methode of database zijn opgenomen en in hoeverre de lijst gezaghebbend is (wetenschappelijk onderbouwd, erkend door Europees beleid). Ook heeft CLM onderzocht of de lijst, methode of database relevant is voor de Nederlandse situatie (betreft het middelen die nog in Nederland zijn toegelaten), en of er risico's zijn waarvoor onafhankelijke informatie niet (voldoende) beschikbaar en/of eenvoudig verkrijgbaar is.

2.3

Combineren van lijsten en systemen tot een onafhankelijke, uniforme lijst

Op basis van het overzicht uit stap 1 en de beschikbare lijsten en informatie uit stap 2 is een voorstel gemaakt welke lijsten, methoden of databases CLM adviseert te gebruiken bij het opstellen van één uniforme lijst van bestrijdingsmiddelen met meer en minder risico. Dit voorstel is besproken met Natuur & Milieu en stakeholders (zie 2.4).

Aansluitend heeft CLM de lijst samengesteld. Daarbij wordt aangegeven op welke criteria de in Nederland toegelaten stoffen meer of minder risico hebben en wordt aan de stoffen een kleur toegekend van groen, oranje of rood.

2.4 Stakeholders bijeenkomsten

De bevindingen en een concept van de lijst voor in Nederland toegelaten bestrijdingsmiddelen is besproken met Natuur & Milieu en met stakeholders LTO Nederland, GroentenFruit Huis, AH, Delphy en Nefyto. Vragen en opmerkingen zijn zoveel mogelijk verwerkt in deze rapportage.

3

Resultaten

3.1

Risico's van bestrijdingsmiddelen

Bestrijdingsmiddelen kunnen diverse risico's hebben voor het milieu en voor humane gezondheid (tabel 3.1). Momenteel staan mogelijke risico's voor bijen en voor omwonenden sterk in de belangstelling.

In het gewasbeschermingsbeleid vormen risico's voor grondwater (drinkwatervoorziening), oppervlaktewater (drinkwatervoorziening en ecologie) en bodemleven (ecologie) belangrijke criteria. Ook risico's voor natuurlijke vijanden, bijen en hommels, en vogels zijn van belang. Ten aanzien van humane gezondheid zijn risico's voor de toepassers en werknemers in de landbouw belangrijk, en is er aandacht voor risico's voor omwonenden (via blootstelling in de leefomgeving) en consumenten (via blootstelling via voeding). Voor de mens kunnen sommige bestrijdingsmiddelen kankerverwekkend, mutageen en hormoonverstorend zijn.

Tabel 3.1. Mogelijke risico's van bestrijdingsmiddelen voor mens en milieu

•	Milieu
-	Grondwater (uitspoeling/drinkwatervoorziening)
-	Bodem (persistentie en bodemleven)
-	Oppervlaktewater (persistentie en waterleven/drinkwatervoorziening)
•	Biodiversiteit
-	Combinatie van toxiciteit en risico op blootstelling van waterorganismen
-	Combinatie van toxiciteit en risico op blootstelling van bijen en hommels
-	Combinatie van toxiciteit en risico op blootstelling van natuurlijke vijanden
-	Combinatie van toxiciteit en risico op blootstelling van andere biodiversiteit (vlinders, kruiden, vogels etc.)
•	Humane gezondheid
•	Kankerverwekkend, mutageen en reprotoxisch
•	Hormoonverstorend
•	Combinatie van toxiciteit en risico op blootstelling van toepassers
•	Combinatie van toxiciteit en risico op blootstelling van omwonenden
•	Combinatie van toxiciteit en risico op blootstelling van consumenten via voeding
•	Combinatie van toxiciteit en risico op blootstelling van consumenten via drinkwater

Het voorstel is de risico's mee te nemen die voor de Nederlandse situatie het meest relevant zijn en waar voldoende gezaghebbende, wetenschappelijke informatie over bekend is. De volgende risico's voldoen aan deze voorwaarde:

- risico's voor de mens (toepassers, werknemers en burgers).
- risico's voor drinkwatervoorziening (grond- en oppervlaktewater)
- risico's voor waterleven (ecologie)
- risico's voor bodemleven (ecologie, gezonde bodem)
- risico's voor nuttige organismen (natuurlijke vijanden van plaagorganismen, en bijen en hommels)

3.2 Analyse van de lijsten en databases

Er zijn een aantal lijsten en databases beschikbaar met informatie over risico's van bestrijdingsmiddelen die regelmatig worden gebruikt. CLM heeft diverse lijsten en databases geanalyseerd:

- POP-lijst - The Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants.
- PIC-lijst - The Rotterdam Convention on the Prior Information Consent Procedure for Certain Hazardous Chemicals and Pesticides in International Trade
- De 'Dirty dozen' van het Pesticide Action Network

De bestrijdingsmiddelen op deze drie lijsten zijn inmiddels geen van alle meer in Nederland toegelaten en de lijsten zijn daarmee niet relevant voor het doel van deze studie. Voor de Dirty dozen geldt tevens dat sommige stakeholders de lijst te weinig onderbouwd vinden, waardoor de gezaghebbenheid beperkt is (tabel 3.2).

- Black list of pesticides (Natuur en Milieu, Milieudefensie, 2010. Deze lijst is ook gebruikt in het project maatlat duurzaam telen van Natuur en Milieu en Albert Heijn).

Deze lijst is deels gebaseerd op andere lijsten (zoals de WHO lijst), deels op literatuur over de middelen, en deels op de bruikbaarheid van de middelen in geïntegreerde teelt. De lijst is beperkt gezaghebbend omdat de keuze voor deze middelen deels door andere stakeholders als arbitrair wordt gezien (tabel 3.2).

- Lijst met MRL-en Arfd overschijdingen op Nederlandse groente- en fruit, via RIVM/NVWA. Jaarlijks vinden metingen plaats en de lijst laat zien welke middelen regelmatig de MRL overschrijden.

Deze lijst geeft relevante informatie over residu-overschijdingen, maar niet over gezondheidsrisico's voor de mens.

- WHO-lijst - World Health Organization Acute toxicity classification (WHO 2010). Deze lijst bevat o.a. twee klassen (extremely (Ia) and highly hazardous (Ib)) met deels nog toegelaten middelen in Europa. De lijst is gezaghebbend en geeft bruikbare informatie over humane toxiciteit (onderdeel acute giftigheid).
- SZW-lijst met kankerverwekkende, mutagene en reprotoxische stoffen van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De overheidslijst is gezaghebbend en geeft bruikbare informatie over humane toxiciteit (onderdeel carcinogeniteit, mutageniteit en reproductiviteit).

- De Europese lijst met ‘Candidates for Substitution’. Op deze lijst staan werkzame stoffen die in aanmerking komen om te worden vervangen, wanneer ze aan een van de volgende criteria voldoen:
 - de ADI, het AOEL of de ARfD⁴ van de stof ligt aanzienlijk lager dan die van de meerderheid van de goedgekeurde werkzame stoffen binnen groepen stoffen,
 - zij beantwoordt aan twee van de criteria om als PBT-stof te worden beschouwd;
 - er zijn redenen tot bezorgdheid in verband met de aard van de kritische effecten (zoals ontwikkelingsneurotoxische of -immunotoxische effecten) die in combinatie met de gebruiks-/blootstellingspatronen neerkomen op nog steeds zorgwekkende gebruiksomstandigheden, zoals een hoog risico voor grondwater, zelfs met zeer restrictieve maatregelen op het gebied van risicobeheer (zoals uitgebreide persoonlijke beschermingsmiddelen of zeer grote bufferzones);
 - groot aandeel niet- werkzame isomeren,
 - kankerverwekkend, giftig voor de voortplanting, hormoonontregelende eigenschappen.
 Deze lijst is een officiële lijst die in het EU-beleid wordt gehanteerd en is gezaghebbend. Toetsing van de werkzame stoffen op deze lijst vinden plaats via “comparative assesment”.
- Lijsten van drinkwaterrisico’s van Vewin. De lijst van Vewin is gezaghebbend in Nederland. Ook het Ctgb gebruikt deze lijst om drinkwaterrisico’s van specifieke middelen in beeld te hebben.
-
- De bestrijdingsmiddelenatlas met de top-10 probleemstoffen voor ecotoxicologische oppervlaktewaterverontreiniging. Deze atlas is gezaghebbend en geeft een overzicht van een groot aantal metingen door de verschillende Nederlandse waterschappen en geeft jaarlijks een top 10 van de middelen die de Europese Kader Richtlijn Water normen overschrijden.
- Lijsten met neveneffecten op nuttige organismen en bijen, van IOBC en Koppert (IOBC 2005, 2014). Deze lijst is gezaghebbend voor deze organismen. Nog niet alle toegelaten middelen zijn er in opgenomen. Deze lijsten zijn verwerkt in de milieumeetlat (zie onder).
- De milieumeetlat voor bestrijdingsmiddelen/Environmental yardstick for pesticides (CLM 2016). Met effecten voor waterleven, bodemleven, grondwater (drinkwaterwinning), bestuivers en bestrijders. Gebaseerd op de EU en Ctgb dossiers voor de toelating. De meetlat is gezaghebbend mede door aansluiting bij toelatingsgegevens en up-to-date onderhoud. Deze meetlat houdt niet alleen rekening met stoffeigenschappen, maar ook met dosering en emissie van de middelen. De milieumeetlat voor verhardingen is niet gebruikt i.v.m. het verbod op het gebruik van bestrijdingsmiddelen vanaf 2016.
- Pesticides Properties Database (PPDB). Pesticide database opgesteld en onderhouden door University of Hertfordshire (IUPAC). Deze database is gebaseerd op beschikbare wetenschappelijke literatuur, geeft diverse chemische/biologische parameters van bestrijdingsmiddelen en is gezaghebbend (tabel 3.2).

⁴ ADI=Acceptable Daily Intake, AOEL=Acceptable Operator Exposure Level, ARfD=Acute reference dose

Tabel 3.2. Karakteristieken en beoordeling van geïnventariseerde bestrijdingsmiddelenlijsten.

Lijst/database	Beschreven risico's	Gezaghebbend (ja/nee)	Relevant voor NL (ja/nee)	Gebruiken (ja/nee)
POP-lijst	Accumulatie en toxiciteit	ja	nee	nee
PIC-lijst	Humane toxiciteit	ja	nee	nee
Dirty Dozen	Persistentie en toxiciteit	beperkt	nee	nee
Black list N&M	Toxiciteit, niet passend bij IPM	beperkt	ja	nee
MRL-RIVM	Humane toxiciteit via voedsel	ja	ja	nee
Candidates for Substitution	Humane toxiciteit	ja	ja	ja
WHO	Humane toxiciteit (LD50)	ja	ja	ja
SZW-lijst	Humane toxiciteit (carcinogeen, mutageen, reproductie)	ja	ja	ja
Vewin/RIWA	Drinkwaterwinning in NL	ja	ja	ja
B.M. atlas	Oppervlaktewater in NL	ja	ja	ja
IOBC/Koppert	Natuurlijke vijanden en bijen	ja	ja	ja
Milieumeetlat	grondwater, waterleven, bodemleven, natuurlijke vijanden	ja	ja	ja
PPDB database	Accumulatie, toxiciteit	ja	ja	in aanvulling

3.3

Combineren van de lijsten tot een uniforme lijst

Voor het opstellen van een uniforme, gezaghebbende lijst met beperkt en verhoogd risico is het nodig dat de verschillende risico's van bestrijdingsmiddelen (milieu, biodiversiteit, humaan) in beeld zijn. Ook is het nodig dat de informatie over de bestrijdingsmiddelen van onafhankelijke, gezaghebbende bronnen afkomstig is. In Nederland wordt veel gebruik gemaakt van de milieumeetlat voor bestrijdingsmiddelen. Deze meetlat is met name gericht op milieu (waterleven, bodemleven, grondwater) en (kwalitatief) op nuttige organismen inclusief bijen en hommels. Humane toxiciteit is alleen opgenomen via de risico codering van middelen. De meetlat maakt gebruik van EU breed erkende data uit de toelating en houdt rekening met toepassing, dosering en emissies. LTO, Stichting Natuur & Milieu en CLM hebben besproken dat de milieumeetlat als instrument om zowel middelen met een beperkt risico als middelen met een hoog risico aan te wijzen bruikbaar is, maar dat het wenselijk is risico's voor nuttige organismen en voor de mens ook kwantitatief op te nemen in de meetlat. Voor deze stap is financiering gevraagd bij EZ, maar nog niet verkregen.

Om toch nu al een gezaghebbende lijst te ontwikkelen die LTO en Stichting Natuur & Milieu beiden kunnen onderschrijven en kunnen communiceren naar de afnemers kan met behulp van de bestaande, gezaghebbende lijsten als volgt een uniforme gezaghebbende lijst opgesteld worden:

-risico's voor de mens (toepassers, werknemers en burgers).

De list met “candidates for substitution” geeft informatie over humane risico's en is vastgelegd in EU beleid (EU 2015). De WHO-lijst bevat twee klassen (extremely (Ia) and highly hazardous (Ib)) die gezaghebbende informatie geeft over humane toxiciteit (onderdeel acute giftigheid). De meest recente versie van deze lijst is uit 2009. Een actuelere lijst is wel wenselijk. De SZW-lijst met kankerverwekkende, mutagene en reprotoxische stoffen van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is actueel (2015) en gezaghebbend en geeft informatie over humane toxiciteit (onderdeel carcinogeniteit, mutageniteit en reproductiviteit). Deze drie lijsten zijn bruikbaar voor het onderdeel humane toxiciteit. Wanneer een werkzame stof op een van deze lijsten staat, is de stof rood voor het criterium ‘risico voor de mens’. Bij het samenstellen van deze lijsten is de toxiciteit van de stof leidend en is de blootstelling niet opgenomen.

-risico's voor drinkwatervoorziening (uitspoeling naar grondwater en aantreffen in oppervlaktewater). Voor dit criterium wordt de milieumeetlat en de VEWIN lijst gebruikt. De CLM milieumeetlat geeft milieubelastingspunten voor uitspoeling naar grondwater. Middelen met een verhoogde milieubelasting (>100 mbp⁵), zijn oranje en met een hoge milieubelasting (>1000 mbp) rood en CLM adviseert het gebruik van deze middelen zoveel mogelijk te beperken (www.milieumeetlat.nl). De milieumeetlat houdt hierbij rekening met dosering en emissie. De VEWIN lijst geeft de probleemstoffen voor de bereiding van drinkwater uit oppervlaktewater (<http://www.vewin.nl/probleemstoffen>). Wanneer een werkzame stof rood scoort voor grondwater of op deze lijst staat, is de stof rood voor het criterium ‘risico voor drinkwatervoorziening’.

-risico's voor waterleven (ecologie in oppervlaktewater). Deze risico's worden gebaseerd op de milieumeetlat en de bestrijdingsmiddelenatlas. De CLM milieumeetlat (www.milieumeetlat.nl) geeft milieubelastingspunten voor waterleven. Middelen met een verhoogde milieubelasting (>100 mbp) zijn oranje en met een hoge milieubelasting (>1000 mbp) rood en CLM adviseert het gebruik van deze middelen zoveel mogelijk te beperken. De milieumeetlat houdt hierbij rekening met dosering en emissie.

De bestrijdingsmiddelenatlas (www.bestrijdingsmiddelenatlas.nl) geeft de jaarlijkse overschrijdingen van de (ecologische) waterkwaliteitsnormen in heel Nederland. De top 10 van stoffen die de waterkwaliteitsnormen overschrijden is –aanvullend op de milieumeetlat- voor het onderdeel oppervlaktewater een gezaghebbende en actuele lijst. Wanneer een werkzame stof op deze lijst staat, is de stof rood voor het criterium ‘risico voor waterleven’.

-risico's voor bodemleven. Deze risico's worden gebaseerd op de milieumeetlat. De CLM milieumeetlat geeft milieubelastingspunten voor bodemleven. Middelen met een te hoge milieubelasting (>100 mbp) zijn oranje en met een hoge milieubelasting (>1000 mbp) rood en CLM adviseert het gebruik van deze middelen zoveel mogelijk te beperken. De milieumeetlat houdt hierbij rekening met dosering en emissie. De risico's voor bodemleven zijn met name gebaseerd op de effecten van de stoffen op de regenworm. Inmiddels is bekend dat andere nuttige bodemorganismen vaak gevoeliger zijn voor bestrijdingsmiddelen. CLM is bezig onderzoek te starten om de effecten voor bodemleven aan te vullen met die voor andere bodemorganismen.

-risico's voor nuttige organismen (natuurlijke vijanden, bijen en hommels). Deze risico's worden gebaseerd op de milieumeetlat. De CLM milieumeetlat geeft voor deze organismen klassen van schadelijkheid aan. A betekent bruikbaar in geïntegreerde teelt (groen), B betekent beperkt

⁵ 100 mbp komt overeen met de drinkwaternorm van 0,1 microgram/l

bruikbaar in geïntegreerde teelt (oranje) en C betekent niet bruikbaar in geïntegreerde teelt (rood). Deze klassen zijn gebaseerd op de informatie die Koppert en de IOBC publiceert t.a.v. deze effecten. De effecten van de stoffen zijn getest op diverse groepen van natuurlijke vijanden.⁶

In totaal worden op deze manier 10 gezaghebbende lijsten/systemen gebruikt om het risico van genoemde 5 criteria op te stellen.

3.4 De risicolijst van bestrijdingsmiddelen

De lijst bevat alle 238 bestrijdingsmiddelen (werkzame stoffen) die in 2015 in Nederland zijn toegelaten. Een kleurenindeling is gemaakt. Rood en oranje staat voor verhoogd risico, groen voor gemiddeld of laag risico. Let op: de kleur groen is hier niet vergelijkbaar met de term groen middelen die in de Green Deal wordt gehanteerd. En ook niet met 'low risk' zoals dat nu in de EU wordt opgesteld.

Van de 238 stoffen zijn er volgens de gehanteerde systematiek 108 groen, 41 zijn oranje en 89 rood. Dat betekent dat ruim de helft van de toegelaten middelen (55%) een verhoogd risico hebben op een of meerdere criteria. 37% valt in de categorie rood. 28 stoffen (van chloorpyrifos tot teflubenzuron) scoren rood op 2 of meer criteria. Het ligt voor de hand uitfasering en beperking van deze stoffen voorrang te geven.

De lijst met de bestrijdingsmiddelen kan Stichting Natuur & Milieu op verzoek toesturen: k.gosselink@natuurenmilieu.nl

Het is belangrijk op te merken dat het profiel van stoffen soms kan veranderen door aanvullend onderzoek. Dat betekent dat een stof minder of meer risico kan hebben dan nu verondersteld. Ook stoffen die nu groen zijn kunnen op basis van toename in gebruik of verandering in wetenschappelijke bevindingen of aanpassing van normen weer rood worden. Zo zijn nu een aantal stoffen groen die toch af en toe in overschrijdingen in water worden aangetroffen (bijv. captan, trifloxystrobin, fluroxypyr, florasulam etc.). Periodieke update van de lijst (bijvoorbeeld 1x per jaar) op basis van de nieuwste inzichten is dan ook nodig.

Een aantal werkzame stoffen scoort rood op meerdere criteria. De stoffen zijn gerankt op basis van het aantal rode en oranje criteria. De stoffen die de meeste rode en oranje criteria hebben staan bovenaan in de ranking. Uitfasering of beperking van deze stoffen ligt voor de hand. De ranking kan gebruikt worden om te bepalen welke stoffen hoog risicoprofiel hebben en welke een lager risicoprofiel. Deze lijst kan het bedrijfsleven worden gebruikt om bovenwettelijk te kiezen voor middelen met een lager risicoprofiel. Het kan zijn dat stakeholders extra belang hechten aan een van de criteria, zoals drinkwatervoorziening of bijen. Een ranking op basis van een van deze criteria kan ook worden opgesteld.

De lijst met stoffen die een verhoogd risico hebben is lang en het is niet realistisch te veronderstellen dat deze allemaal op korte tijd gemist kunnen worden. Wel kan de lijst gebruikt

⁶ de Koppert/IOBC lijst geeft gedetailleerde informatie voor verschillende groepen nuttige organismen. CLM gaat deze informatie aanvullen met informatie uit de PDDDB database, omdat Koppert lang niet van alle middelen die in Nederland zijn toegelaten informatie verzamelt (m.n. middelen die alleen in de open teelt worden toegepast ontbreken).

worden om met voorrang bepaalde hoog risico middelen uit te faseren en om innovaties te stimuleren die deze middelen kunnen vervangen

3.5 Reacties van stakeholders

Stakeholders LTO, AH, GroentenFruit Huis en Delphy hebben duidelijk gemaakt het belangrijk te vinden eenduidige, onafhankelijke milieu-informatie van bestrijdingsmiddelen te hebben. De reactie op de methodiek om te komen tot deze risicolijst was vanuit hen positief. Het grote aantal oranje en rode middelen geeft wel reden tot zorg. Voor een goede gewasbescherming en het voorkomen van resistenties tegen de middelen is een effectief middelenpakket nodig en het (bovenwettelijk) verbieden van een groot aantal middelen levert dan grote problemen op. Zij vinden de lijst wel bruikbaar om met voorrang bepaalde hoog risico middelen uit te faseren en om innovaties te stimuleren die deze middelen kunnen vervangen. Stakeholder Nefyto vindt dat de methode te weinig rekening houdt met het verschil tussen intrinsieke stoffeigenschappen en blootstelling. Zij vindt dat verduurzaming van gewasbescherming plaats moet vinden door emissies en blootstelling zoveel mogelijk te beperken en niet door met een bovenwettelijke lijst te werken.

4

Conclusies en aanbevelingen

4.1 Conclusies

1. Voor het opstellen van de risicolijst zijn de risico's meegenomen die voor de Nederlandse situatie het meest relevant zijn en waar voldoende gezaghebbende, wetenschappelijke informatie over bekend is. De volgende risico's voldoen aan deze voorwaarde:

- risico's voor de mens (toepassers, werknemers en burgers).
- risico's voor drinkwatervoorziening (grond-en oppervlaktewater)
- risico's voor oppervlaktewater (ecologie)
- risico's voor bodemleven (ecologie/bodemgezondheid)
- risico's voor nuttige organismen (natuurlijke vijanden van plaagorganismen, en bijen en hommels).

2. Er zijn 15 lijsten/systemen/databases geanalyseerd. 5 hiervan zijn niet meer relevant voor Nederland of te weinig gezaghebbend. 10 zijn gezaghebbend en worden gebruikt voor het vaststellen van de omvang van het risico van de in Nederland toegelaten stoffen.

Het betreft de milieubelasting van bestrijdingsmiddelen op grondwater, waterleven, bodemleven, natuurlijke vijanden en bijen via de CLM milieumeetlat, de top 10 van stoffen die de ecologisch waterkwaliteitsnormen overschrijden in de bestrijdingsmiddelenatlas, de VEWIN lijst met de probleemstoffen voor de bereiding van drinkwater uit oppervlaktewater, De lijst met "candidates for substitution", de WHO-lijst met informatie over humane toxiciteit (onderdeel acute giftigheid), en de SZW-lijst met kankerverwekkende, mutagene en reprotoxische stoffen van het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

3. De lijsten en systemen verschillen wat betreft uitgangspunten. De milieubelasting van bestrijdingsmiddelen op grondwater, waterleven en bodemleven is berekend op basis van stoffeïenschappen, emissie en blootstelling. De normoverschrijdingen in oppervlaktewater voor ecologie en voor drinkwater zijn gebaseerd op metingen in het water. De lijsten 'candidates, WHO, SZW en de signalering voor nuttige organismen zijn gebaseerd op stoffeïenschappen.

4. De risicolijst bevat alle 238 bestrijdingsmiddelen (werkzame stoffen) die in 2015 in Nederland zijn toegelaten. Een kleurenindeling is gemaakt. Rood en oranje staat voor verhoogd risico, groen voor gemiddeld of laag risico. Let op: de kleur groen is hier niet vergelijkbaar met de term groen middelen die in de Green Deal wordt gehanteerd. En ook niet met 'low risk' zoals dat nu in de EU wordt opgesteld.

Van de 238 stoffen zijn er volgens de gehanteerde systematiek 108 groen, 41 zijn oranje en 89 rood. Dat betekent dat ruim de helft van de toegelaten middelen (55%) een verhoogd risico hebben op een of meerdere criteria. 37% valt in de categorie rood.

4.2 Aanbevelingen

1. De risicolijst kan door bedrijfsleven worden gebruikt om bovenwettelijk te kiezen voor middelen met een lager risicoprofiel. De lijst met stoffen die een verhoogd risico hebben is lang en het is niet realistisch te veronderstellen dat deze allemaal op korte tijd gemist kunnen worden. Wel kan de lijst gebruikt worden om met voorrang middelen met een hoog risicoprofiel uit te faseren en om innovaties te stimuleren die deze middelen kunnen vervangen.

2. De risicolijst is in deze vorm niet bruikbaar om naar de teler te communiceren. Stakeholders kunnen de lijst gebruiken om aan te geven welke middelen zij willen dat telers beperken of niet meer gebruiken. Door de milieumeetlat uit te breiden met risico voor de mens en drinkwaterwinning uit oppervlaktewater kunnen deze criteria via dit praktische instrument eenvoudig voor telers beschikbaar komen.

3. Het is belangrijk te weten dat het profiel van stoffen soms kan veranderen door aanvullend onderzoek. Dat betekent dat een stof minder of meer risico kan hebben dan nu verondersteld. Een periodieke jaarlijkse update van de lijst op basis van de nieuwste inzichten verdient dan ook aanbeveling.

Op basis van deze rapportage komt Stichting Natuur & Milieu tot de volgende aanbevelingen:

- **Onmiddellijk verbod op toepassen meest schadelijke bestrijdingsmiddelen;**
- **Het door het CTGB sneller toelaten op de markt van biologische bestrijdingsmiddelen;**
- **Uitfaseren van andere schadelijke bestrijdingsmiddelen waarvoor alternatieven beschikbaar zijn of kunnen worden ontwikkeld;**
- **Integraal bevorderen van duurzame teelten;**
- **Zorgvuldig werken van telers waardoor er bijvoorbeeld geen verwaaiing is van bestrijdingsmiddelen tijdens de toepassing;**
- **Verplichte zuivering van het afvalwater in de glastuinbouw (waar al toe is besloten) en strenge handhaving van deze maatregel.**

Bronnen

CLM 2015. Milieumeetlat voor bestrijdingsmiddelen, versie 2015. www.milieumeetlat.nl.

<http://www.bestrijdingsmiddelenatlas.nl>. Database met chemische analysegegevens van oppervlaktewater.

List of candidates for substitution (January 2015)

http://ec.europa.eu/food/plant/pesticides/guidance_documents/docs/comparative_assessment_substitution_rev_1107-2009.pdf

Pesticide Properties Database (PDDDB). <http://sitem.herts.ac.uk/aeru/ppdb/en/index.htm>

Probleemstoffen drinkwater. www.vewin.nl/probleemstoffen

SZW lijst van kankerverwekkende, mutagene, en voor de voortplanting giftige stoffen, Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid 1 juli 2014

The WHO classification, 2009.